

VERBETERING VAN STUDIEMETHODEN IN HET TERTIAIR ONDERWIJS

B.H.A.M. VAN HOUT-WOLTERS

Centrum voor Didaktiek en Onderzoek van Onderwijs TH Twente

Inleiding

Het verbeteren van de studiemethoden van studenten staat steeds meer in de belangstelling. Dit blijkt uit de toenemende hoeveelheid literatuur hierover en uit het feit dat een groeiend aantal onderwijsinstellingen er in de een of andere vorm aandacht aan besteedt. Toch zijn er ook nog veel instanties en personen die twifelen aan het nut van verbetering van studiemethoden in het onderwijs.

Om een bijdrage te leveren aan de discussie hierover wordt het effectief leren studeren vanuit enkele gezichtspunten benaderd.

Eerst wordt ingegaan op het belang van aandacht aan studiemethoden in het w.o. en h.b.o. Er van uitgaand dat de student bij zelfstudie zèlf moet zorgen dat hij kennis verwerft en deze leert toepassen wordt enig zicht gegeven op de vaardigheden waarover de student moet beschikken om hierbij zijn leerprocessen goed te laten verlopen. Verder wordt besproken op welke manier men de student in het onderwijs vertrouwd kan maken met deze vaardigheden. Tenslotte wordt een indruk gegeven van de cursus Studievaardigheid, die aan de TH Twente en de HTS-SLP te Hengelo(0) wordt gegeven.

1. Belang van aandacht aan studiemethoden in het tertiair onderwijs

Bij praktisch iedere cursus in het w.o. en h.b.o. wordt van de student een aanzienlijk stuk zelfstudie verwacht. Hij moet er zèlf voor zorgen dat hij de studiestof binnen een bepaalde tijd beheerst. Om deze zelf-

studie efficiënt te laten verlopen is het van belang dat de student leert hoe hij zijn leerprocessen kan bevorderen.

Vaak gaan docenten bij het opzetten en geven van hun onderwijs ervan uit dat studenten weten hoe ze moeten studeren. Men denkt dat bepaalde basis-studievaardigheden, zoals het effectief kunnen bestuderen van een studieboek, beheerst worden. Dit blijkt echter vaak niet het geval (Beard, 1974). Van de student wordt echter niet alleen gevraagd de basis-studievaardigheden, die ook in het v.w.o. nodig zijn, te beheersen; hij zal deze ook moeten kunnen aanpassen aan de eisen van de nieuwe onderwijssituatie van het w.o. en h.b.o. (andere vakken, onderwijsvormen, toetsingssysteem, etc.). Ook dit blijkt vaak problemen op te leveren. Het is van belang hem bij deze aanpassing enige begeleiding te geven.

Dit geldt uiteraard vooral voor het begin van de studie, maar ook in de latere studiejaren blijft het nuttig om aan de manier van studeren aandacht te besteden. Het gaat er immers om dat de studenten in de loop van hun studie leren volledig zelfstandig te studeren. In een verdere studie of beroep moeten ze namelijk over vaardigheden beschikken om nieuwe kennis te verwerven en toe te passen. Dit is een van de doelen van het wetenschappelijk onderwijs.

Tot voor een aantal jaren, was het een vrijwel algemeen heersende opvatting dat het niet de taak was van het onderwijs, c.q. de docenten, zich bezig te houden met de studiemethoden van de studenten. Men vond het een overdreven vorm van begeleiding, ofwel betutteling. Velen waren van mening dat de student er zelf maar voor moest zorgen effectief te leren studeren. Dat dit dan een aantal studiejaren duurde, zag men als een proces waar men nu eenmaal doorheen moest. Bovendien dacht men dat de student er ook geen behoefte aan had. Door sommigen werd zelfs het al dan niet gebruiken van effectieve studiemethoden gezien als criterium voor de geschiktheid voor de studie: 'Als de student niet eens weet hoe hij moet studeren, hoort hij hier ook niet thuis'.

De laatste jaren wordt meer en meer erkend dat de onderwijsinstelling ook een taak heeft op dit gebied. Onderzoek en ervaringen met cursussen

studievaardigheid dragen tot deze erkenning bij:

- Het is gebleken dat het geen jaren hoeft te duren om een aantal effectieve studiemethoden aan te leren. Door informatie hierover en regelmatige oefening in de toepassing van deze methoden kan het in kortere tijd worden gerealiseerd (Robinson, 1970).
- Instructie in studievaardigheid heeft het effect dat de student sneller dan vroeger het geval was zelfstandig leert studeren. Men kan het zien als een systematisering van een stuk studiebegeleiding, die daarmee ook minder tijd van de docent vraagt.
- Uit allerlei onderzoeksgegevens blijkt dat veel studenten, ook de 'betere', behoefte hebben aan verbetering van hun studiemethoden.
- Problemen met de studie kunnen vaak worden voorkomen door vroegtijdig aandacht te besteden aan studievaardigheid.

2. Welke studiemethoden kan men onderscheiden?

Om de studiemethoden die nodig zijn bij zelfstudie in te delen wordt uitgegaan van een indeling van Gagné (1970). Hierin geeft hij een overzicht van een aantal voorwaarden waaraan men in het onderwijs moet voldoen om daarmee de leerprocessen van de studenten te bevorderen, namelijk:

- de aandacht op de stof richten
- studeerdoelen vaststellen
- relevante voorkennis oproepen
- de informatie in een geschikte vorm laten opnemen
- voor terugkoppeling zorgen
- de resultaten van het leerproces vaststellen
- de toepassing van de stof in andere situaties aandacht geven
- voor het onthouden van de stof zorgdragen

Als men als docent de studenten zo goed mogelijk iets wil overbrengen is het aan te bevelen op een of andere manier aan Gagné's voorwaarden te voldoen. Zo kan hij bijvoorbeeld door het geven van voorbeelden en het stellen van vragen de aandacht van de student trekken en het onthouden van de stof bevorderen.

Bij zelfstudie echter, moet de student, veel meer dan anders, zelf zorgen dat zijn leerprocessen goed verlopen, of anders geformuleerd: hij moet zélf proberen Gagné's voorwaarden te vervullen.

In Van Hout-Wolters (1975) is voor iedere afzonderlijke voorwaarde uitgewerkt op welke manier de student dit zou kunnen realiseren. Hier zal slechts geprobeerd worden met een aantal *voorbeelden* er een indruk van te geven. Tevens geeft dit een illustratie van de onderwerpen die bij instructie in zelfstudiemethoden aan de orde kunnen komen.

- Om de aandacht op de stof te richten en gericht te houden blijkt het bijvoorbeeld nuttig te zijn als de student zich vooraf oriënteert als hij aan een taak begint, zoals het bestuderen van een studieboek. Bovendien is het aan te bevelen tijdens het studeren belangrijke delen te onderstrepen en/of aantekeningen, overzichten en schema's te maken.
- Wat Gagné's voorwaarde m.b.t. het vaststellen van studeerdoelen betreft: het is bekend dat de motivatie wordt verhoogd door het bereiken van een doel en dat deze afneemt naarmate het doel verder verwijderd is. Het is aan te bevelen dat de student hiervan ook bij zelfstudie gebruik maakt door zich op de hoogte te stellen van het verwachte eindgedrag (bijv. de eisen voor het tentamen) en/of door zichzelf een einddoel en tussendoelen te stellen. Vaststelling van doelen maakt de planning van de studie gemakkelijker.
- Om tijdens zelfstudie voor terugkoppeling te zorgen kan de student bijvoorbeeld nagaan of hij de studiestof (het vak) beheerst door deze voor zichzelf na te vertellen of op te schrijven en op juistheid te controleren. Ook kan hij voorbeelden zelf uitwerken, vragen beantwoorden, oefenvraagstukken maken en oorzaken van eventuele fouten hierin opsporen.

Bovenstaande voorbeelden geven aan op welke manier de student tijdens zelfstudie zijn leerprocessen zou kunnen bevorderen. De vaardigheden (studiemethoden) die hij hiervoor nodig heeft, kan men globaal indelen in vaardigheden voor:

- de verwerving en verwerking van schriftelijke informatie, met name het bestuderen van studiemateriaal;
- de toepassing van verworven kennis, met name het maken van vraagstukken;
- de planning van de studie;
- de toetsing, met name tentamens.

Op al deze punten kan men de student een aantal aanwijzingen geven en

oefeningen aandragen om de toepassing te verduidelijken en te stimuleren.

In het bovenstaande werd uitgegaan van de zelfstudie als aparte procedure in het onderwijs en de vaardigheden die hiervoor nodig zijn. Er zijn echter nog andere basisvaardigheden te noemen waar de student in het onderwijs over moet beschikken. Hiervoor kan men de meest voorkomende onderwijsvormen als uitgangspunt nemen: voor het volgen van een hoorkollege is onder andere een zekere luistervaardigheid nodig, voor het schrijven van praktikumverslagen vaardigheid in schriftelijk rapporteren, etc. In dit stuk beperken we ons echter tot de vaardigheden voor zelfstudie.

3. Op welke manier kan er aandacht worden besteed aan zelfstudiemethoden:

Er zijn allerlei vormen mogelijk om aandacht te geven aan de methoden van studeren.

Adviesvormen

Tot voor een aantal jaren was er in Nederland, vooral sprake van:

- Individuele adviezen en begeleiding
- Algemene lezingen
- Aanbeveling van literatuur over effectief studeren.

Deze drie vormen werden voornamelijk verzorgd door studentenbegeleiders (studenten-psycholoog, -decaan, e.a.), soms ook door docenten die een specifieke begeleidende functie hadden (mentoren, tutoeren).

Kursussen

De laatste jaren vindt verbetering van studiemethoden meestal plaats door middel van kursussen. Twee redenen hiertoe werden reeds hiervoor genoemd: studenten hebben er behoefte aan en ervaring en onderzoek heeft het nut van systematische oefening aangetoond. Deze huidige kursussen blijken op vele punten te verschillen en hebben in de loop van de tijd vaak ook verandering ondergaan wat betreft verantwoordelijke instantie, plaats van de cursus t.o.v. het studieprogramma, kursusdocenten, samenstelling van de kursusrampen en type oefeningen. Werden ze eerst voornamelijk gegeven aan studenten met studieproblemen door bijvoorbeeld

studentenpsychologen, nu vallen ze vaker onder verantwoordelijkheid van de fakulteiten. Ze staan ook dichter bij het onderwijs dat iedere student volgt. Uitgangspunt daarbij is dan dat in principe alle studenten baat hebben bij een dergelijke cursus.

Leren studeren geïntegreerd in het onderwijs.

Welke vorm een cursus studievaardigheid ook heeft, men kan met een cursus alleen niet volstaan, men moet de inhoud van een studievaardigheidscursus inbouwen in het vakonderwijs (Knapp, 1972 en Laffey, 1972). Zo kan men tijdens het onderwijs herinneren aan de kursusinhoud en de toepassing van de studiemethoden verder illustreren en stimuleren. Dit kan plaatsvinden in meerdere onderwijsvormen, zoals in hoor- en werkkolleges, praktika en schriftelijk studiemateriaal (zie de bijdrage over studiehandleidingen van Kramers-Pals e.a. in dit kongresboek). Van de docent wordt dan wel verwacht dat hij op de hoogte is van de algemeen aanbevolen studiemethoden en dat hij deze voor zijn vak kan konkretiseren. Ook het studiemateriaal zal vanzelfsprekend aan bepaalde criteria moeten voldoen om de zelfstudie goed te laten verlopen. Door dit alles zal het effect van een cursus studievaardigheid worden vergroot.

4. Een voorbeeld: de cursus studievaardigheid aan de TH Twente en de HTS-SLP te Hengelo (O).

Onder verantwoordelijkheid van het RWO-bureau (C.D.O.), het Bureau Studentenpsycholoog en het vakgebied Toegepaste Taalkunde van de TH Twente werd een cursus ontwikkeld voor de verbetering van studiemethoden van TH-studenten. In de cursus, die uit 7 bijeenkomsten van 2 uur bestaat, wordt speciale aandacht gegeven aan het bestuderen van schriftelijk studiemateriaal, het oplossen van vraagstukken, de studieplanning en de aanpak van tentamens. Een belangrijk deel van de tijd wordt besteed aan oefening in de toepassing van de behandelde studiemethoden. C.D.O.-rapport nr. 25 geeft een overzicht van de ontwikkeling en opbouw van de cursus en een verslag van de eerste evaluatie. Het bleek dat de deelnemers de cursus in het algemeen positief waardeerden

en dat ze een gunstige invloed op hun studeergedrag constateerden. In de experimentele fase werd de cursus gegeven door de auteur van dit paper. In het studiejaar 1975-1976 wordt de cursus in 4 van de 5 onderwijsafdelingen verzorgd door een aantal eerstejaarsdocenten, die ook een functie als mentor hebben.

Voor de cursusdocenten is een docentenhandleiding beschikbaar en als aanvulling hierop een video-opname van de eerste cursusbijeenkomst. Het 'studieboek' bij de cursus wordt gevormd door de Handleiding Studievvaardigheid (C.D.O.-rapport nr. 21).

In het cursusjaar 1974-1975 is de genoemde cursus ook gegeven aan de twee eerste klassen van de afdeling Chemie van de HTS-SLP te Hengelo. De cursus was hier opgenomen in het onderwijsrooster en werd uitgevoerd door een aantal HTS-docenten. Na evaluatie-onderzoek bleek dat de cursus ook hier positief gewaardeerd werd en gunstige effecten had, met name m.b.t. het bestuderen van de studiestof. Dit studiejaar wordt de cursus gegeven aan 12 eerste klassen van verschillende afdelingen en wordt ook aandacht besteed aan de integratie van de cursusinhoud in het vakonderwijs.

Referenties

Hier wordt slechts naar enkele publikaties verwezen. Meer literatuur ter ondersteuning van de inhoud van deze bijdrage is o.m. te vinden in de hieronder genoemde rapporten en artikelen van Van Hout-Wolters.

BEARD, R., Doceren en studeren, Utrecht/Antwerpen (Uitgeverij Het Spectrum) 1974.

GAGNE, R.M., The conditions of learning. New York (Holt, Rinehart en Winston) 1970

HOUT-WOLTERS, B.H.A.M. VAN, Verbetering van leesgewoonten; een pleidooi voor onderzoek. Levende Talen 282 (1971), 686-709.

HOUT-WOLTERS, B.H.A.M. VAN, Cursus Lees- en Studievvaardigheid; projectverslag. C.D.O.-rapport nr. 25, TH Twente 1973.

HOUT WOLTERS, B.H.A.M. VAN, Een cursus studievvaardigheid ten behoeve van de HTS te Hengelo. Eggo-supplement, HTS/SLP Hengelo (0) 1975.

HOUT-WOLTERS, B.H.A.M. VAN, Studievvaardigheid; aandacht aan methoden voor zelfstudie in het onderwijs. In: Onderwijskundige hoofdstukken, C.D.O.-publikatie, TH Twente 1975 a.

- KNAPP, R.W., Implementing individual study skills. Dissertation
Abstracts International 33 (1972), 2076 A.
- LAFFEY, J.L., Reading in the content areas. Newark, Delaware
(International Reading Association) 1972.
- ROBINSON, F.P., Effective study. New York. (Harper and Row) 1970.